

נאמנגב - ביטאון נאמני מחוז דרום, מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

גיליון מס' 28 | י"ט ניסן תש"ף | 13 באפריל 2020

בית בורוכוב קיבוץ משמר הנגב אין כניסה עובדים!

דבר היו"ר

לנאמני המורשת והשימור במחוז דרום, השלום והאור על ראשכם, ידידי, אורי רוזנברג, איש מורשת בכל רמ"ח אבריו (בעל הבלוג: נושנות, www.prrozza.com) הזכיר לי לאחרונה את שירו המקסים של שאול טשרניחובסקי, שהולחן על-ידי נעמי שמר וזומר בקולה המרנין של רחמה רז. השיר "העולם בזכותם של מי קיים?" עוסק בקטני עולם שבחיי היום יום, ליבנו אינו פנוי להם. אלו הם הניצנים, הפרפרים, הפרחים ועוד. מילות השיר מהדהדות עת אנו עוסקי בוירוס המאיים לכלות את העולם.

"העולם - בזכותו של מי קיים?"

בזכותם של ניצנים בשדות ובגנים

ביערות בשדות דגן - בזכותם קיים

בזכותם של פרפרים בשדות ובכרים

באביב ובקיץ חם - בזכותם קיים

[...] בזכותם של אפרוחים בקינים בין החוחים

בגנות על כל עץ רם - בזכותם קיים

בזכותם של תינוקות בבתים ובסוכות

בכל מקום אשר הם שם - בזכותם קיים

בזכותם של קטנטנים בכל מקום כל הזמנים

ובזכות קטני עולם - העולם קיים"

יש ולעיתים, אנו אנשי המורשת נתפסים "עוסקים בקטנות", ב"זוטות" וב"נושנות", בעוד העולם הולך קדימה וצועד באון. בחושבי על דברים אלה, אני רואה לעיני גם את הפנים האחרות של מעשה השימור. במחוז דרום פועלים לא מעט אנשים, אספנים וחובבים כל אחד בתחומו, עיסוק שנעשה מכל הלב ובסבלנות אין קץ. באילת פועל שמוליק תגר שימור המורשת החזותית של הארץ הכולל עשרות אלפי תצלומים; בקיבוץ להב פועל אבי נבון באיסוף מפות בדגש על דרום הארץ (ככל הידוע לי האוסף השיטתי הגדול ביותר לדרום);

איציק קראוזה מקיבוץ דבירה, מחזיק באוסף מרשים וחשוב של כרטיסי רכבת; בקבוצת יבנה מרכז ישיב תדהר ("הבית האדום"), כלים ופריטים המספרים פרק בתולדות הישוב. הרשימה עוד ארוכה וזאת חוץ מן המוזיאונים והאתרים המוסדרים הפועלים במחוז. רבים מן האספנים מוכרים לעוסקים במורשת והם נוהגים לתרום מאוספיהם לחוקרים, תלמידים, תצוגות ועוד. ואם אחזור לשיר, את מורשת העולם ומורשת ארצנו האהובה – בזכותו של מי קיים? הוא קיים לא רק בזכותם של מוסדות המחקר והשימור הגדולים, המוזיאונים הממלכתיים והגופים הממסדיים, אלא בזכותם של אספנים "קטנים" (לכאורה), חולמים גדולים ומתמידים לאורך שנים. האם לא הגיע העת לשיר גם להם שיר תודה? האם לא הגיע העת ל"שמר את המשמרים"? נראה כי מחשבותי נקלטו אי שם וכבר יד יצחק בן-צבי יצא במיזם של תיעוד מוזיאונים קטנים ("מיזם "ארץ חפץ") ביוזמתה של ד"ר נירית שלו-כליפא; תיעוד אלבומים פרטיים ועוד. זו העת למחזיקי אוספים כאלה להשתלב ביוזמות אלה ולמסד במידת מה, את אוספי העבר למען העתיד.

מאחל לפעילי המורשת בדרום הארץ, אביב שמח ופורח, צמיחה והתחדשות.

בברכת חן הארץ

ד"ר אבי ששון

הביטאון יוצא לאור על ידי ועדת מחוז באר שבע ודרום של המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

עורך ראשי ועיצוב: עפר יוגב

עורך מדעי: ד"ר אבי ששון

הגהה: דן גזית

חברי המערכת: ד"ר אבי ששון, גד סובול, דן גזית, עפר יוגב

כתובת המערכת: המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל רח' מורדי הגיטאות 74 באר שבע

טלפון: 08-6192752

ofer@shimur.org.il

לציבור הנאמנים שלום

סיפר לי חבר, כי באחת ההרצאות בפקולטה למדעי הרוח, באחת האוניברסיטאות, אשר נסבה בנושא - השפעתה של ההיסטוריה בראי התקופה ובקביעת האמת ההיסטורית, פנה המרצה לסטודנטים בשאלה - מי יכול להגדיר כלל מה היא היסטוריה - שלל הגדרות ותשובות נזרקו לחלל, או אז הסתובב המרצה וכתב על הלוח: לא לשכוח, שהיסטוריה היא למעשה, גם מה שהיסטוריון זה או אחר חרט על לוח חימר, פפירוס או A4.

מה ההיסטוריונים בתקופה הנוכחית יחרטו ומה הקהילה בעתיד תקבל כהיסטוריה של שנת 2020? ימים או שנים יגידו... אנו, החיים את ההיסטוריה, מקבלים אותה כמובנת מאליה, על שלל שובלי הרגשות שהיא מותירה אחריה. עוצר, סגר, פטרול משטרת... מונחים היסטוריים מימי המנדט הבריטי... כאמור - חיים את ההיסטוריה.

המחוזות אמנם עדיין בסגר, אך מטה המועצה לשימור עדיין פועם ונושם, הן המטה המנהלתי במקוה ישראל, דרך מחלקת התכנון, מחלקת החינוך והן המטה המבצעי עליו נרחיב את הנאמר בגיליון זה. מטה מקוה ישראל, בימים כתיקונם, מנפק את תיקי התיעוד, ההנדסה, קבלני השימור (וכשצריך גם מפיק הזמנות לימי עיון), יוצר את עיתון ומגזין אתרים, מכנס את פורום מנהלי האתרים הארצי ומספק לנו, מנהלי המחוזות, את הפלטפורמה הנקראת-מחוז.

בהתאם למצב, ישיבות ופגישות רבות נדחו/בוטלו, כיום העיון שכה ציפינו לו על "הנגשת המורשת במדיה", מפגש ועדת דרום ומה עתידו של שבוע השימור; הקשר עם חלק מועדות השימור וועדות מינהל התכנון במחוזית, נשמר בעזרת הטלפון או האינטרנט, נושאים חשובים מקודמים (כתוכנית הכוללנית החדשה של באר שבע) ויתר הנושאים נדחים לזמנים טובים יותר; ככלל, הטלפון והמחשב הם כעת ידידינו הטובים ביותר, אמצעים המאפשרים ברמה זו או אחרת שיגרה מסוימת לפעילות במחוז (ובמשפחה).

בראות ולימים טובים חג אביב שמח עד כאן לקט פאה ושכחה

יגב עפר מנהל המחוז

בקרו אותנו באינטרנט המועצה לשימור אתרי מורשת ישראל

<https://shimur.org/>

מוזיאון רחוב היסטורי אילתי

נכון שזה סתם רעיון משוגע בימי קורונה... "מוזיאון-רחוב היסטורי פתוח", אבל מושך את העין ומעניין. נכון שבעולם כבר עשו דברים שכאלה: תערוכות אמנות ברחובות פריז, תערוכות של גדולי הציירים בכיכרות העיר של ברצלונה, תערוכות אמנות על חומת ברלין ועוד, אבל מעולם לא הוצגה ההיסטוריה של עיר בתערוכות רחוב. זהו אכן ניסיון ראשון במדינת ישראל שהקמתו באילת הסתיימה היום. את היוזמה הובילו שמוליק תגר – אוצר מוזיאון "אילת עירי" ומהנדס העיר אסף אריכא: על הגדר, שאורכה 150 מטרים, הודפסו כ-80 תמונות ענק בגודל 2 מטרים המציגות בשתי שפות את 71 שנות התפתחותה של אילת.

מדובר באתר בנייה ברחוב ראשי בדרך יותם, ליד גבעה 106 באילת. מהנדס העירייה אסף אריכא הצליח לשכנע את קבלן הבנייה "האחים בוסקילה" להצטרף לפרוייקט ובמקום קירות בנייה העוטפים את אתר הבנייה, נתן לנו את האפשרות לספר את סיפורה של העיר אילת לעוברים ושבים. מדובר בהיסטוריה משנת 1949, בה הונף דגל הדיו במפרץ אילת, ועד ימינו אנו.

...ומה קורה??? אנשים פוסעים על המדרכה, פתאום הם רואים צילומי ענק, היסטוריה, פשוט - היסטוריה, עם הרבה חיוך כמו הילד הראשון שנולד בעיר, סיירת התיירות על פילים, השחף - סימלה של אילת, אירועים, חגיגות, יום אילת ועוד ועוד.

...והם נעצרים, עוברים ושבים והם מחייכים, צוחקים ונהנים – הם בסך הכל יצאו לשאוף אוויר ליד הבית והנה הם נחשפים למשהו חדש: מוזיאון רחוב היסטורי אילתי, מתנת העיר וקבלניה לתושבים. זה מעלה חיוך ומעצים את תחושת ההשתייכות, ולתיירים מוסיף הדבר תחושת ענין וגילויים על העיר שבה הם מבקרים. אתרי בנייה לא חסרים לנו במדינה,

היסטוריה יש בשפע – ואנשים ברחובות לא יפסיקו לטייל; אנו מקווים שזה רעיון שיתפוס, יוסיף שמחה לחיינו ולעליצות של ילדינו.

הוסיף ואמר מהנדס העיר - אסף אריכא: "אמנות רחוב היא אחד מהכלים החשובים לשדרוג המרחב הציבורי. עיריית אילת - באופן כללי ומינהל ההנדסה בפרט, פועלים נמרצות לשדרוג המרחב הציבורי וגם את חווית המשתמש בו. אנחנו שמחים מאוד על ההזדמנות ועל המוטיבציה של השותפים למהלך ומזמינים את תושבי אילת, היזמים בעיר, בעלי עסקים וכל השותפים לחיים בעיר, לנסות ולפתח "שריר" שעוזר לחשוב עוד טיפה על המרחב הציבורי. לחשוב - מה ירגישו הולכי הרגל, רוכבי האופניים, ההורים עם העגלות, אלה שנוסעים ברכב לעבודה (בימים כתיקונם), איך הם יכולים לשפר את חיי הסביבה עוד טיפה לטובת החברה כולה ותושבי אילת בפרט.

בעזרת שיתוף פעולה של "האחים בוסקילה", הצלחנו לתת לכולנו חוויה יותר נעימה ואפילו נוסטלגית, בימים מאתגרים אלן".

שמוליק תגר - אוצר מוזיאון היסטורי אילת עירי

אילן צומח - אפרים אילין וראשית התעשייה באשקלון

"לרגל צמצומים דרסטיים בתוכנית הייצור, הננו נאלצים להודיעך על פיטוריך ממקום עבודתך במפעל" - זאת לשון ההודעה שקבלו 146 הפועלים במפעל 'א. אילין - תעשיות אשקלון' באמצע מאי 1966. הם היו האחרונים בסדרת הפיטורין שצמצמה את מספר פועלי המפעל מ-450 ל-150. כאן הסתיימה תקופה והחלה חדשה - מפעל "עשות אשקלון".

מבוא

1951, מדינת ישראל עדיין מלקקת את פצעייה אחרי ניצחונה במלחמת העצמאות. עלייה רבת-מימדים מכל תפוצות הגולה החלה. הכלכלה רעועה, מחסור בדיוק, הוקמו המעברות והממשלה הצעירה לחמה כמעט בכל החזיתות לצאת מחושך לאור. והנה קם ציוני נלהב בשם אפרים אילין והחל להקים מפעל להרכבת מכונות בחיפה. לכאורה שיגעון. אותו איש יבנה באשקלון את אחד ממפעלי המתכת הטובים והמשוכללים בישראל כיום. "המפעל באשקלון היה מימושו של חלום ישן שלי, להקים בארץ תעשייה מתוחכמת, ולהעמיק את הייצור של מכלולים מכניים וגלגלי שיניים – ייצור שיעלה את ישראל על המפה העולמית של מדינות בעלות תעשיות מתקדמות", כתב אילין בזכרונותיו (אילין, 1985).

מדינת ישראל חבה לאפרים אילין חוב גדול, בזכות תרומתו יוצאת הדופן בפעילותו בתנועת בית"ר ובפעילות ההגנה והעפלה של ארגון האצ"ל. במלחמת העצמאות לקח אילין חלק מרכזי ברכישת נשק מצ'כוסלובקיה. הוא מימן מכספו את אוניית הנשק 'נורה', שפרקה את מטען הנשק הצ'כי שלה בתל אביב ב-3 באפריל 1948. בלעדי רכש זה לא היו מגיעים לארץ אלפי הרובים לפריצת המצור על ירושלים במבצע נחשון. כן סייע בהבאתן של שלוש אוניות נוספות שתרמו רבות להצטיידות צה"ל הצעיר. בקשריו הצליח לאפשר העלאת כ-150,000 מיהודי רומניה. הוא רכש בכספו מטוסי קרב ראשונים והעבירם דרך יוגוסלביה, ואף היה מעורב ברכש מטוסי המיסטר 4 הראשונים מצרפת.

אילין נולד ב-1912 בחרקוב שבאוקראינה ועלה ארצה ב-1924 עם הוריו שהתיישבו בנס ציונה. כבר בגיל צעיר החל לפעול במסגרת בית"ר, בפעילות ה"הגנה" ובהעפלה וברכש, ואף

נאסר על ידי הבריטים ב-1943. בשנים 1945-1947 עשה חיל בעסקיו בארץ ובחו"ל, והיו לכך השלכות על הצלחותיו העסקיות בעתיד. הוא נפטר בשנת 2010 בגיל 98, שבע מעש ואכזבות.

מספר אילין בספרו: "הפיצויים, שקיבלתי מ"רנו", אפשרו לכסות את ההפסדים הישירים אשר נגרמו למפעל עקב הפרת החוזה. אף נותר עודף כדי להשלים את ההשקעה במפעל "אילין תעשיות" באשקלון, שעבודות התכנון שלו החלו עוד ב-9.58. "בהמשך כתב: "המפעל באשקלון היה מימושו של חלום ישן שלי, להקים בארץ תעשייה מתוחכמת ולהעמיק את הייצור של מכלולים מכניים וגלגלי שיניים – ייצור שיעלה את ישראל על המפה העולמית של מדינות בעלות תעשיות מתקדמות". המפעל נבנה בכניסה לאשקלון, כיום רחוב עזרא יסודי, וכלל עם הקמתו ארבע מחלקות לייצור חלקים מכניים של הג'יפ (פרט למנוע), גלגלי-שיניים, מכונות-כלים ומכבשים. בשלב מאוחר יותר נוספה לו מחלקה לייצור מבלטים. השטח הבנוי של המפעל השתרע על 13 אלף מטרים רבועים. שר-המסחר והתעשייה, פנחס ספיר, היה בין הדוחפים להקמת המפעל.

ב-1959 היו בארץ תנאים טובים לאין ערוך מאלה ששררו עשר שנים קודם לכן, כשהוקם המפעל בחיפה. "אף-על-פי-כן נדרשה העזה רבה להקים אז מפעל חדיש, הדורש ידע וניסיון בטכנולוגיות מתקדמות של עיבוד שבבי וטיפולים תרמיים. כל זאת באזור פיתוח, המרוחק 160 קילומטרים ממפעל-האם בחיפה". כשהגיע אילין לאשקלון לראשונה, כדי לאתר את השטח להקמת המפעל, הוא סיפר שהמקום "שכוח-אל". "אשקלון של 1958 הייתה עיירה קטנה ועלובה" כתב, "לנתי לילה אחד במלון היחיד, שהיה אז במקום, ונעקצתי קשות על-ידי יתושים". לא היה קל לשכנע צוות של מהנדסים ואנשי מקצוע לעבור ממרכז הארץ ל"מקום נידח שכזה". אמנם אילין הגזים קצת בתיאורו, שכן ב-1958 מנתה אוכלוסייתה של אשקלון מעל 20,000 נפש, היו בה מפעלי תעשייה כגון 'יובל גד' ו'לבידים'; מ-1954 כבר פעל מלון 'דגון' ומאוחר יותר מלון 'גני שמשון'. מלון דגון ארח את דוד בן גוריון, גולדה מאיר וטדי קולק והוא בהחלט היה עונה על ציפיותיו של אילין. ובכל זאת, יש בדבריו כדי להעביר את תחושותיו הראשוניות בעיר הדרומית.

בבעלותו של אילין היה מפעל מתכת ברמת גן בשם "זחל", אותו סגר וחלק מהעובדים הבכירים, כ-20 במספר, העביר לאשקלון. ימים ולילות עשה בשכנוע אנשים ואף את נשותיהם והוצעו להם תנאים מפתים – "דירות מרווחות יותר מאלה שהיו להם במרכז הארץ, שבנינו וסבסדנו", כתב אילין (אילין 1985).

עשות אשקלון - הראשית

באשקלון העבודה שבתה למעשה. כ-200 פועלים קיבלו שכר ולא עשו מאומה. החל המאבק כנגד הסגירה ומשמעויותיה. הועד הצליח למצוא לעובדים המפוטרים עבודה בקיבוצים, והדבר הקל עליו לנהל את מלחמתו. "הרגשתי כי בממשלה מבקשים להוציא אותי מהשוק בכל מיני דרכים, וקיבלתי את האישור להרגשתי ביום שבו נודע לי כי משרד-הביטחון מבקש לרכוש את המפעל באשקלון. למעשה הוא קיבל הוראה לרכוש", כתב אילין. היה זה בראשית 1966. המחיר שהוצע תמורת המפעל היה מגוחך, ולא רק בהשוואה לערכו הממשי. הוא אף לא כיסה את ההשקעה הכספית בפועל, "בסופו של דבר נשברתי". מערכת הביטחון לא ידעה להעריך את הפוטנציאל התעשייתי של המפעל, עובדה שהיום מייצרים בו, בין השאר, חלקים של טנק ה"מרכבה". הפועלים יצאו למאבק ומפקד משטרת אשקלון אישר קיום הפגנה בירושלים מול הכנסת. מזכיר מועצת הפועלים אורי אליאב ורחביה אדיבי, ראש העיר

(1965-1972) תמכו. הועד הגיע לשיחה עם שר העבודה יגאל אלון שהבטיח ש"יהיה בסדר".

חבר ועד העובדים שעמד בראש המחאה סיפר: "בית החרושת מסוגל לייצר כל מוצר מתכת הנדרש בארץ, אך אינו מסוגל לעמוד בתנאים של תחרות חופשית עם יבוא מחו"ל, ובוודאי לא מול תחרות עם מפעלי תע"ש. נקפו שנים רבות של עמל ושכנוע עד שנקבצו באשקלון בעלי מקצוע מעולים שביקשו לראות את עתידם בעיר זו. עובד אחר טען שלא ימצא תעסוקה במקצועו ואם לא ימצא תעסוקה מתאימה באזור תל אביב, "יפקוד את השגרירויות" (הרצברג, 2020). עובד ותיק נוסף הוסיף: "לא רק כבודו שלו נפגע - גם כבוד המקצוע נפגע". הועד בחסות ההסתדרות תבע שש דרישות:

- חיוב בתי הספר המקצועיים בארץ לרכוש מחרטות מייצורם.
- הגנה אדמיניסטרטיבית מלאה מפני יבוא מכונות וכלים ארצה.
- שילוב המפעל בעבודות מערכת הביטחון.
- חיוב מפעלי המכונות בארץ להזמין חלקים במפעל.
- איסור יבוא של חלפים ומכלולים המיוצרים במפעל, או כלולים בתכנית הייצור שלו, בעתיד הקרוב.
- איסור הקמת מפעלים נוספים בענף המתכת, כל עוד לא נתמלאה תפוסת הייצור במפעל.

ונשאלה השאלה: האם תמשיך אשקלון להשתלב בפיתוח או תכנס לתקופה של נסיגה ונטישה המונית מן העיר צפונה.

עשות אשקלון בע"מ

בשנת 1967 המפעל נמכר ונותרו בו 80 איש שהיו לגרעין שהפעיל את "עשות" תחת ניהול התעשייה הצבאית. למנכ"ל מונה עזרא יסודי ז"ל, שניהל את המפעל עד מותו ב-1990. נמשך ייצור מחרטות הריסון וסוקומו שיועדו לבתי הספר המקצועיים עד 1972/3 ב-1968 הייתה "עשות" אחד ממפעלי התעשייה הראשונים בארץ שנכנסה לעידן העבודה עם מכונות בקרה ספרתית-CNC. בשנים 1969-1970 הלך והתמחה המפעל בייצור צבאי: קטיושות, חלקי מתכת עבור פצצות חודרי מסלולים שהיו בשימוש חיל האוויר, ומיזמים שהכניסו את המפעל לתחום תעשיית המטוסים, כמו רכיבים להתאמת מטוס הסקייהוק לחיל האוויר הישראלי. הצעד המשמעותי ביותר שהכניס את "עשות" למה שהיא כיום החל ב-1976 התחלת ייצור רכיבים לטנק ה"מרכבה". בראש המיזם עמד המהנדס אל"מ ישראל טילן, ראש הרשות לפיתוח טנק המרכבה של חיל החימוש. ההתחלה הייתה השתתפות בתכנון ההינע הסופי והמסקומ"ב (המכלול הכולל את המתלים ואת מנגנון המתח) - כל מה שעליו נע הטנק, להוציא את גלגלי המרכוב.

אחת התרומות החשובות של המפעל היה שיתוף פעולה עם יצרן כלי החיתוך - ישקר, איתו פותחו כלי חיתוך לעיבוד פלדות שריון. ב-1974 הוצג בפני המטכ"ל אב-הטיפוס הראשון, וב-1982 מרכבה סימן 1 השתתפה במלחמת לבנון הראשונה ("מלחמת שלום הגליל"). בראשית שנות השמונים החלה "עשות" בהרכבה של ממסרת המרכבה ומאוחר יותר, תוך העמקת הייצור, עברה לייצור ועד היום מייצרת ומרכיבה את ממסרת המרכבה של כל סדרותיה. ב-1971 חל עוד מהפך בארסנל הייצור - כניסה לפיתוח וייצור "חודרנים" (תחמושת תותחי הטנק) ממתכת כבדה. מהנדס יהודי מארה"ב בשם מילר "נשכר" תמורת \$1 לשנה כדי להעביר למפעל את תכניות הייצור שלהם ובמעבדות המפעל, בהנהלת ד"ר

רוברט גרו, פותחו סדרות משוכללות יותר. ב-19 באוקטובר 1973, במלחמת יום הכיפורים, צלחו את התעלה על "גשר הגלילים", אשר פותח ותוכנן על ידי תא"ל דוד לסקוב ואלוף ישראל טל. מפעלי תע"ש אחדים לקחו חלק במיזם הענק, ובהם "עשות אשקלון".

עשות אשקלון תעשיות בע"מ – העתיד

עיקר תחומי הפעילות של החברה היום מתמקד בתחום הצבאי כ-63% ובתחום האזרחי - בעיקר בתחום תעשיית התעופה - כ-29% מהמכירות. עם השנים התרחב המפעל ומשתרע כיום על שטח של 33,800 מ"ר ומועסקים בו 520 עובדים, בהם 347 עובדי תפעול (דו"ח תקופתי 2018). המפעל כולל שלושה בנינים חדשים: מבנה לטיפול תרמי מודרני במתכות, מבנה מחסנים ממוחשב, ומבנה לייצור ה"חודרנים". אולם הייצור שינה את פניו משהחל לפעול בענף התעופה. רצפת הייצור כוסתה בציפוי אפוקסי תעשייתי, סביבת הייצור שופרה ומכונות העיבוד השבבי הישנות הוחלפו במיטב הטכנולוגיה של תעשיית המתכת. המפעל הוא בין המובילים בארץ בתכנון וייצור גלגלי שיניים ומסרות, ופועל בתקנים הבינלאומיים המחמירים ביותר.

גד סובול וד"ר אבי ששון

תודות לידידינו ותיקי "עשות": רפי הרצברג, אריה בלוך, דוד לוי ויצחק בירנבאום.

חדר האוכל בקיבוץ דורות

המופע שמציג הבניין שתכנן האדריכל מרדכי זברודסקי בקיבוץ דורות מרשים לא רק בגלל שנות שלם ובלי כמעט שינויים, אלא גם הודות למיקומו בנוף הקיבוצי: בראש גבעה שממנה יורדת המדשאה המרכזית. הבניין מנצל את הטופוגרפיה ומפנה למדשאה שתי קומות. בקומה העליונה אולם האכילה ומהטבח. בקומה התחתונה מבואה עם רחבת התכנסות ומעליה מרפסת, שמאחוריה מסך זכוכית וגג הנשענים על עמודי ברזל דקיקים המדגישים את קלילות המבנה. החזית הראשית פונה לכיוון צפון, כוללת אגף ראשי במרכז השולח שתי זרועות אגפים זהים לכיוון מזרח ומערב, הנוטים מעט בזווית לאגף המרכזי. את הסימטריה שוברת הצמחייה שעיצבו צמד אדריכלי הנוף ליפא יהלום ודן צור (לימים חתני פרס ישראל).

"יש לנו בכל הימים ארוחת צהריים, ארוחת ערב בששי בערב וכיום משווק המטבח גם אוכל החוצה. לא בכל הקיבוצים זה קיים", מספרת בגאווה על פעילות חדר האוכל עירית בדולח ילידת וחברת דורות. בכך מרמזת בדולח על ההצלחה לעמוד בפני התלאות שנלוו לשינויים שהביאו עמם תהליכי הפרטה. "ב-2006 הקיבוץ עבר שינוי אבל את האוכל הפרטנו כבר בשנות ה-90. ארוחת הערב האחרונה היתה ב-1996. בזמנו היו אוכלים בשבת שלוש ארוחות, אך עם הפרטת המזון, צמצם חדר האוכל את פעילותו. "יש עדיין ליל סדר?" לצער כבר כמה שנים אין, למרות שניסיתי לארגן". חוץ מארוחות, מה עוד מתקיים בחדר האוכל? "עד שנבנה בית התרבות הכל היה בחדר אוכל: סרטים, הצגות, מסיבות. היום לפעמים יש מכירת נעליים, יש מסיבת פורים". עובדי חדר האוכל הם חברי הקיבוץ? "רוב העובדים באים מרהט והאזור, אבל האקונומית היא חברת קיבוץ. חדר האוכל מספק ארוחות לעובדי מפעל המגופים ומפעל השום וזו הסיבה העיקרית שהשאירו אותו. יש בזה גם מענה לקשישים, חברים ותיקים שכל חייהם היו רגילים לחדר האוכל. "חדר האוכל הנוכחי, הוא השלישי מבין חדרי האוכל שפעלו בקיבוץ דורות והראשון שהיה לא צריך. הוא נחנך ב-1961 והותאם להסעדה בו-זמנית של כ-250 איש. חדר האוכל החליף צריך שעמד בסמוך לו, במקום בו

ניצב כיום אולם התרבות. הצריף לא נהרס מיד אלא פורק והורכב מחדש בגד"ש ושימש כמחסן, ורק לאחר כמה שנים נהרס סופית. לפני הצריף היה חדר האוכל בצריף אחר שסיים את תפקידו כשהופץ על ידי המטוסים המצריים במהלך מלחמת העצמאות. "בצריף פוזרה נסורת על הרצפה כי אנשים היו מגיעים במגפיים עם בוך מהשדה ואני כילדה לא הבנתי למה נסורת יותר נקייה מבוך", נזכרת בדולח. "השולחנות בצריף היו לששה אנשים עם ספסלים ועם כלים מפח. את כלי הדורלקס הראשונים הביא בשנות ה-50 חבר דורות שהיה שליח במרוקו, אבל עד אז הכל היה מפח. אנחנו קיבוץ של ייקים והיו מבקשים מהבאים למלא שולחנות. בקבלות שבת, לכל משפחה היה שולחן ותמיד היו באים אורחים. חדר האוכל היה לב הקיבוץ ולכן היה יושב בו סדרן העבודה כי אז לא היו טלפונים ניידים והוא היה צריך לצוד אנשים לעבודה. "חדר האוכל נבנה מכספי השילומים של חברים ניצולי שואה. בדורות התקבלה החלטה שאת הכסף מעבירים לקיבוץ, מי שלא העביר נאלץ לעזוב ואכן היו כמה משפחות שבחרו לעזוב. בכספי השילומים הצליחו לבנות גם אולם ספורט.

לחדר האוכל התקיימו שתי פתיחות שצינו לא רק את חנוכת הבניין החדש אלא גם 20 שנה להקמת הקיבוץ. פתיחה אחת הוקדשה לחברי הקיבוץ והתבססה על מופע של מקהלת הקיבוץ. פתיחה נוספת התקיימה בהשתתפות תזמורת הקיבוצים ואליה הוזמנו אורחים רבים. לכבוד חנוכת חדר האוכל הבנוי הראשון ב-1961, פרסם אחד החברים את הדברים הבאים: "סוף סוף זכינו וביום שלישי 21 לנובמבר 1961 סעדנו את ארוחתנו הראשונה בבית האכילה החדש. בהתרגשות ניכרת התאסף בערב זה כל הציבור לפני 'היכל' האכילה החדש המואר במלוא אורותיו. האקונומית ומרכז הבניין לשעבר ומרכז המשק היום גזרו את הסרט, וכל הציבור, בנעריו ובזקניו, נהר ועלה במדרגות המובילות לאולם, ומילא חיש מהר את אולם האכילה. וראה זה פלא, היה מקום לכולם, ואפילו נותרו מקומות פנויים. מיד שתו לחיים וללא שהיות, ניגשו ל'מלאכה. אומנם ההעברה הייתה בבחינת העברה 'טכנית', כפי שנאמר, אך נמצאו חברים שדאגו לתוכנית כלשהי, אשר הייתה די מוצלחת. בייחוד אפשר לציין, שמבין הילדים כבר מתנוצצים ועולים 'כוכבים' חדשים, העלולים להחליף ולדחוק הצידה את הכוכבים הוותיקים אשר פה ושם מראים כבר סימנים כלשהם של חלודה. לבסוף, גם אקורדיוניסט דאג למוסיקה לריקודים ושירה, וגם זה ללא הכנה רשמית. היה זה ערב נעים, מלא חוויות, והיה כעין הקדמה זעירה לחג הגדול של הכניסה לבית האכילה אשר יהיה גם חג ה-20 לעלייתנו על הקרקע". ובהמשך מתייחס לצריף חדר האוכל שסיים את תפקידו: "אכן, סוף סוף עזבנוהו... הרגשת-מה של תוגה חודרת ללבך למראהו כביכול. וצריף זה נשמה שוכנת בו... הוא, שלא שופע בנוי מעודו, משמים וקודר, כאילו לא עוד תמול שלשום שימש הוא מרכז החיים ודופקם. המה הוא ככורת, ידע שמחות ועצב, ימי גבורה והתרוממות, אך גם ימי שפל – עדות חיה לזרמי החיים, שפיכו בו. עדיין ניצב הוא, אך שותק. עוד מעט וכבר יהיה מעבר לשתיקה. יישארו רק הזיכרונות, הנעימים והפחות נעימים". בקומה העליונה מטבח, מבואה, שטיפת ידיים ואולם אכילה. במרכז האולם מדרגות רחבות היורדות למפלס תחתון שבו יש מבואה היוצאת מבעד לשתי דלתות כפולות-כנף אל רחבה מרוצפת המקשרת למדשאה המרכזית. בקומה התחתונה יש גם מחסנים, כשבמהלך השנים אכלסה בין השאר מתקן תנורים ומחלבה מקומית. כיום פועל שם בשעת חירום חמ"ל של הקיבוץ. "היינו יודעים כל יום מה יהיה לאכול כי היה תפריט שבועי. בכל יום ידעו אם יש דג או קציצה. בשנות הילדות שלי אני זוכרת אוכל מאד גרוע, קציצה היתה אימת החברים. אלה היו שנות הצנע אבל היום יש טבח מצוין. ביום שישי היו נותנים אטריות עם סוכר וביצה. אם ביום חמישי הקדימו והגישו אטריות, האנשים היו הולכים לקחת את הכביסה כי חשבו שזה יום שישי. היתה מנה אחת 'במקום' – אם מישהו לא רצה את המנה שהוגשה אז הוא היה מקבל מנה אחרת. בשנות ה-80 עברו להגשה עצמית, אבל בגלל מבנה חדר האוכל היו שולחנות באמצע ולא ידעו אם זה

ימשיך כי היתה הרבה התנגדות. עד אז נסעה עגלה ושאלו כל אחד מה הוא רוצה, ביצה קשה או ביצה רכה והיה ילד שעובר עם עגלה עם מים חמים לתה".

מתוך הבלוג חלון אחורי - אדר' מיכאל יעקובסון

"מבצע יואב", "כיס פלוגה" ו"בית-נאצר" בקבוץ גת

ב-10/10/1948 פרסמה חזית ד' (הדרום) בפיקודו של יגאל אלון, פקודת מבצע בשם "יואב" (מתוך: חטיבת גבעתי מול הפולש המצרי):

המגמה: מיגור הכוח המצרי במרחב חזית ד'.

השיטה: שלב א'- חיסול כוחות האויב בגזרת עיראק-סואידן – בית-ג'וברין.

שלב ב'- כיבוש מג'דל.

שלב ג'- כיבוש עזה...

"מבצע 10 המכות" שהוחלף בשם "מבצע יואב" ("יואב" היה הכינוי של יצחק דובנו, מפקד נגבה, שנהרג בהפצצת מטוס מצרי את הקבוץ), נועד לסלק את הצבא המצרי, שתפס את הכביש בין מג'דל (אשקלון) לבית - גוברין וחברון (כביש 35 היום), ובכך ניתק את הנגב ממדינת ישראל. מצפון לכוח המצרי בקו נגבה-גת-גלאון, היו חטיבת גבעתי וכוחות מחטיבה 8 "המשוריינת". מדרום לכוח המצרי, בקו גברעם-חוליקאת -חירבת מאחז (צפון-מזרח לבית-קמה), היו חטיבת הנגב וחטיבת יפתח "הצפונית" שבאה לעזרה וכוח מחטיבת עודד.

הכביש היחידי שחיבר בין הצפון לנגב מצומת הודיה - לברור חיל (232), היה מנותק בצומת גבעתי-כאוכבה (כוכב מיכאל). דרך עפר (כביש 40 היום) מקסטינה לחירבת מאחז, היתה מנותקת באזור העיירה פלוגה (צומת פלוגות) -ועיראק אל מנשייה (קרית-גת). בניסיון לסלק את הצבא המצרי (חטיבה 4) בפיקודם של "הנמר הסודני" בריגדיר סייד טאהא ביי הסודני וסגנו (קצין המודיעין) ג'מאל עבד-א-נאצר, נעשו מספר מבצעים צבאיים תחת השם הכללי "מבצע-יואב" בתאריכים 15-22/10/1948. התחלת המבצע היתה ב-15/10 בשעה 12, בניסיון של צה"ל להעביר שיירת אספקה לנגב, מתואמת עם מטה האו"ם, דרך חאתה וכרתייה (אזור מושב רווחה). כשהגיעה השיירה לקרבת צומת פלוגות הותקפה על-ידי המצרים, ונאלצה לחזור לקווים הישראליים (נגבה-גת-גלאון). כתגובה לעצירת השיירה, הפציץ חיל האוויר הישראלי הצעיר את שדה התעופה באל-עריש, את עזה, מג'דל ובית-חנון. לראשונה במלחמת העצמאות היתה לחיל האוויר הישראלי שליטה מוחלטת בשמי הארץ. בהפצצות השתתפו כל המטוסים הפעילים מכל שדות התעופה בארץ: רמת-דוד, שדה-דב, שדה הרצליה, שדה-עקרון (תל-נוף), ושדה דורות. חיל הים הצעיר של צה"ל נשלח אל מול מג'דל להטיל מצור על הכוח המצרי הפולש. שיא הקרבות הימיים היה הטבעת אוניית-הדגל המצרית "האמיר פארוק", ופגיעה בשולת-מוקשים (22/10). המצרים איבדו כ-500 חיילים ונשק רב על-ידי לוחמי היחידה לחבלה-ימית בפיקודו של יוחאי בן-נון, וכן שלוש סירות נפץ וסירת איסוף אחת. התוקפים היו זלמן אברמוב, יעקב ורדי ויוחאי בן-נון, שזכו בציון לשבח על אומץ ליבם. בדרום-מערב תפשו שני גדודים מחטיבת יפתח משלטים בקרבת בית חנון, שיצרו חסימת אספקה וגרמו לפינוי כמעט מוחלט לכוח המצרי במג'דל (טריז בית-חנון -15/22/10). טריז מסארה (15-16/10) - נוצר על-ידי כוח מגדוד 53 של גבעתי, בלילה של -15/16/10 ובכך ניתק את הכביש (35) לכיוון בית גוברין וחברון. בכוח היה גם חזי אשל - אביו

של אמיר אשל; מפקד חיל האויר (תמונתו בשלט המוצב בחרבת כרוע ביער המלאכים). גדוד טנקים 00 וחי"ר 1 נכשלו בהתקפה על עירק אל מנשיה (תל ערני, מצפון לקרית-גת).

כיבוש משלטי "הצומת" - בעקבות הכשלו הועבר המאמץ העיקרי לפתיחת הכביש לנגב (232) בכיבוש הצומת על-ידי גדוד 51 (צומת גבעתי, 16-17-18/10) - ואת גבעה 113 (גבעת ארנון). משלטי חוליקאת - המחסום האחרון לנגב, נכבשו ב 20/10 ע"י צוות דו-גדודי מגבעתי. משטרת עירק-אל-סואידן (מצודת-יואב) שוב הותקפה אך לא נכבשה לאחר 7 נסיונות כושלים. בדרום נכבשה באר-שבע בידי חטיבת הנגב (מבצע משה ב 21/10) וחודש הקשר עם הישובים בית-אשל ונבטים. בפקודת הקרב של מבצע יואב צורף נספח מנהלה (מתוך: חטיבת גבעתי מול הפולש המצרי): כלכלה - א. מנות ברזל (ביסקויטים, שוקולד וסיגריות) ישא כל חייל וחייל איתו. ב. מנות ל-24 שעות ימצאו בבסיס הגדודי (מתחת לגשר בסואפיר המערבית "הוטל דה-בריג"). ג. כל האנשים יקבלו משקה חם לפני היציאה. בעקבות התוצאות הקשות עבור הצבא המצרי, בקשו אלה הפסקת אש ששמרה על הישגי הלחימה של צה"ל. עם כניסת הפסקת האש, הגיעו לבקר בנגבה מספר משלחות מחו"ל. הנרי מורגנטאו, שר הכספים האמריקאי לשעבר שעמד בראש המגבית היהודית בארה"ב, הגיע לבקר את מגיני נגבה. הוא הזמין לבקר שוב כדי לראות את נגבה בפריחתה. גם משלחת סוציאליסטית-מקצועית ששהתה בארץ הגיעה לביקור (קול נגבה, עלון מס' 9-10). המצרים יצרו דרכים נוספות כדי לשמור על קווי האספקה בין משטרת עירק-אל-סואידן ופלוגה ("דרך בורמה" המצרית). "המפלצת על הגבעה" - משטרת עירק-אל-סואידן נכבשה לבסוף על-ידי חטיבה 8 המשורינית של יצחק שדה בניסיון ה-8 ב 9/11.

ב-11/11/48 הוחלט בפיקוד דרום (יגאל אלון וקצין המודיעין שלו ירוחם כהן) לנסות להביא לכניעה את המצרים המכותרים ב"כיס-פלוגה". ירוחם כהן נסע בג'ים לתל-עירני, לכיוון קווי המצרים, יצר איתם קשר; הם הזמינו אותו לתה והמפקד שנפגש איתו היה ג'מאל עבדול נאצר, קצין המודיעין של החטיבה. לנאצר היה חשוב לדעת את גורלו של חברו הטוב, מפקד משטרת עירק אל סואידן שנשבה על-ידי צה"ל בכיבוש המשטרה. התשובה החיובית שיכנעה אותו ואת א-טהא לבוא לקבוץ גת, לשבת על הסכם כניעה ופינוי. במשא ומתן בין הצדדים - היו יחסי הכוחות ברורים, שצה"ל ניצח את הצבא המצרי. מפקד הכוחות, בריגדיר סייד א - טהא הודה בהפסדו במערכה, אך התעקש על העיקרון, שכל זמן שלא קיבל הוראת כניעה או פינוי ממפקדיו במצריים - הוא יילחם עד הכדור או החייל האחרון. המו"מ נכשל והמצרים שבו לקווייהם עד הסכמי הפסקת האש ברודוס ופינויים חזרה למצריים. המקום בו התקיים המו"מ נקרא בפי אנשי קבוץ גת "בית נאצר", נבחר לשמש למפגש בגלל היותו קרוב לשער הקבוץ. הבית עובר תהליכי שימור בימים אלו. תוצאות "מבצע-יואב" היו: פתיחת הדרך לנגב הנצור, כיבוש באר-שבע, צמצום שטח הכוחות המצריים (כ-5000 חיילים ו-1,000 תושבים) ל"כיס-פלוגה" שהתפנה רק בעקבות הסכמי-שביתת הנשק בפברואר 1949. בניסיון לכבוש את כיס פלוגה ב"מבצע חיסול", אירע האסון הגדול בתולדות צה"ל עד היום, ובו נהרגו 89 איש, רובם לוחמי - "הפלוגה הדתית" מחטיבת אלכסנדרוני, בנר שני של חנוכה, בימים 27-28/12/1948.

יובל נבו - עין צורים

דרכי סולינג

דרך סולינג שימשה, לסלילת דרכים במקומות הקשים לגישה כסוג האדמה היה קשה למעבר. הדרכים נסללו בתקופת המנדאט הבריטי, לעיתים על תשתית דרכים עות'מניות. תחילה הונחו אבני שפה, כאשר בין אבני השפה כתשתית, נדחקו אבנים המסודרות בצפיפות, אחרי שמכבש (ידני או מוטורי) עבר על התשתית, פוזרו אבנים קטנות וחול (בדומה לסלילת הדרכים הרומיות). רוב הפועלים שעסקו בסלילת דרכי הסולינג, הגיעו מאנשי העלייה השנייה והשלישית.

"פועל החצץ היה שובר אותן [את האבנים] בפטיש כבד לחתיכות [...] ושובר את החתיכות לחצץ [...] לאורך תוואי הכביש [...] היו פועלים המציבים אבני שפה. על-פני השטח שבין שורות אבני השפה היו מניחים אבני גיר קשות [...] ממלאים בחתיכות אבן את הרווחים, שבין האבנים הגדולות. כאשר תמה הנחת הסולינג היה המכבש עובר על-פני השטח [...] מפזרים את החצץ על - פני הסולינג [...] אז הגיע שנית תור המכבש לכבוש את החצץ"

אייר השולמי, עדין השולמי עולם הולך ונעלם, הוצאת מלוא, 1995 עמ' 107-108

כאן בדרום, נבנו בתקופת המנדאט הבריטי דרכי סולינג, מכורנוב (ממשית) עד עקבה; מצומת הנגב למכתש הגדול (כביש הנפט); מבאר שבע לביר עסלוג; באר שבע חאן יונס (כביש הרעב); הדרך לגבעה 69 ולמחנות הצבא הבריטיים באזור; ממסמיה לכפר מנחם ועוד ...

עפר יוגב

שלום מחכה לנאצר

סיפורו של בן המקום

היה זה באחד מימי הקיץ של 2012. הבטחנו לילדינו שניסע אחר הצהריים לים. דווקא אז אשתי קיבלה קריאה דחופה לעבודה ויצאה לדרכה, לא לפני שהפצירה בי למלא אחר ההבטחה לילדים לנסוע איתם לים. בעודי מסיים את ההכנות לעמוד בהפצרותיה, הרדיו דיווח על כוננות טילים בדרום המדינה לאחר תקרית בגבול הרצועה. לא נורא, אמרתי לעצמי, במקום לחוף שלנו, חוף הקשתות באשדוד, ניסע לחוף פלמחים שהיה אז מחוץ לטווח הטילים. יצאנו לדרך, אני וארבעת ילדיי, ובדרך הם רבו איתי ולא הסכימו לנסוע לפלמחים. אני נשברתי וויתרתי כי "מה כבר יכול לקרות" וכמו שחשבתי - אף אחד לא התרגש מהכוננות, החוף היה מלא והגלים הגבוהים שתפסנו השכחו מהר את העניין. בעודנו צפים באזור התנפצות הגלים, נשמע בקושי קול אזעקת טילים מבעד לקצף הגלים. נעמדתי, מסתכל וחושב לעצמי: המרחק למבנה הקרוב הוא מאה וחמישים מטרים ועוד צריך לצאת מהמים ולחצות את החול הרך בריצה. כל שאר המשתזפים והמתרחצים המנוסים נשאר במקום ולא התרגשו. אחרי שנייה, ההכרה שאיני יכול לעשות דבר השתלטה עליי וגם על ילדיי שעקבו אחריי והתיישבו כמוני במים הרדודים והביטו איתי לשמים. הבטתי על האנשים שעל החוף שהמשיכו את פעילות יומם בשלווה לא מוסברת. אחרי היירוט המוצלח של כיפת ברזל הרהרתי בחוויה שעברה עליי ונזכרתי בסיפור על ביקורו של גמאל עבד אל נאצר בקיבוצנו במלחמת השחרור וכל הדברים הסתדרו לי: הבנתי סוף-סוף את התרגיל המתוחכם

שעשו לו שלום פינצי וירוחם כהן בקיבוצנו גת. שלום פינצי, בוגר השומר הצעיר וחייל בצבא היוגוסלבי, עלה לארץ בשנת 1939 דרך העיר טריאסט עם חברו אלי זוהר באוניה שנתפסה על ידי הבריטים. הם קפצו ממנה ושחו לחוף מבטחים בארץ. שלום הצטרף לאחותו אסתר בקיבוץ המנוף (לימים גת) בכפר סבא יחד עם חברו אלי זוהר. כבר בהגיעו, שלום התבלט בכישוריו כחקלאי וגם יצר קשר עם שכניו הערבים וקנה מהם תחמושת ומידע. כישוריו אלה הובילו אותו להיות בין השלושה הראשונים שנשלחו לדרום מטעם הקיבוץ לבדוק את תנאי המקום לקראת העלייה על הקרקע של כל הקיבוץ. הם התמקמו במחצבה בקצה חורשת האורנים של היום, ליד מאהל של שומרים ערבים מהכפר עיראק אל מנשיה ששמרו על האדמות המיועדות לקיבוץ עבור הקרן הקיימת לישראל. הערבים הבינו שהשלושה הם ראש החלוץ להקמת הקיבוץ וכשיוקם הם יאבדו את פרנסתם, והכינו להם הפתעה. שלושת החלוצים משה סלע, דב גלזר ושלום פינצי, בעודם מתכננים לשנת הלילה, שמעו את השומרים הערבים של קק"ל מתכננים לביים התקפה על המקום. באמצע הלילה פתחו השומרים הערבים באש וביימו התקפת פורעים על המחצבה. בבוקר קמו השלושה ועשו עצמם שלא שמעו דבר ואדישים היו למבטיהם של השומרים הערבים. השומרים נבהלו ונסו על נפשם מהיהודים החלוצים המג'וננים. הקיבוץ עלה על הקרקע בעקבות השלושה. בשנת 1943 הגיעה לקיבוץ משלחת של הנהגת הישוב שכללה את משה שרת ואליהו גולומב וקראה לאנשים להצטרף לצבא הבריטי ולצנוח מעבר לקווי האויב כדי לעזור ליהודים באירופה הכבושה. מתוך שלושים ושבעה הצנחנים שהצטרפו לצבא הבריטי באותה התקופה - שניים היו מגת, שלום פינצי ואלי זוהר.

הם עזבו את הקיבוץ ועברו למצרים לאימונים ולהכנות ובשנת 1944 לאחר המתנה ארוכה ומספר ניסיונות שכשלו, צנחו לתוך אירופה הכבושה והצטרפו לפרטיזנים של טיטו ביוגוסלביה. שלום היה קשר שתפקידו היה להעביר מידע למודיעין הבריטי על תנועות הצבא הגרמני ובעקבות דיווחיו הותקפו מפקדות הצבא הגרמני על ידי חילות האוויר של בעלות הברית. כמו כן, הוטלה עליו המשימה לאתר טייסים של בעלות הברית שצנחו ביוגוסלביה ולחלץ אותם. כך שלום שהה עם צבאו של טיטו שנה וחצי, נלחם עם הפרטיזנים, שרד זכה לראות את יום הניצחון וחזר לארץ, לקיבוצנו גת, לחרוש את אדמתנו ארוכת התלמים ועם פרוץ מלחמת השחרור קיבל על עצמו - כחייל מנוסה - את הפיקוד על קיבוץ גת במלחמה, תפקיד שהוביל בהמשך לפגישתו עם נאצר. הייתה שעת ערב מאוחרת. נאצר לבש את חליפת הפיג'מה שלו ועלה על מיטתו במפקדתו שבמרכז הכפר עיראק אל מנשיה שלמרגלות תל עירני. הוא היה קצין למוד קרבות בדרגת רב סרן ואף החלים מפציעה. כוחותיו שלטו ממרומי התל על גזרה רחבה, אם כי היו מכותרים בתוך כיס פלוגה יחד עם החטיבה הרביעית של הצבא המצרי בפיקודו של "הנמר הסודני" סאעד טהא. בעודו מהרהר על משפחתו והנסיבות שהביאוהו לכפר זה למרגלות התל, נכנס בבהלה עוזרו והעיר אותו מהרהרו ומסר לו שהוא דרוש למרומי התל, כי ב"התיישבות היהודית" שמולם מתחולל דבר מה. נאצר מיהר לעמדות הצפוניות המשקיפות על קיבוץ גת, ופקודיו ביקשו ממנו להאזין לקולות העולים מההתיישבות. "אין זה רכב שריון התופס עמדותיו", ציין לסובבים אותו, "אלא שירה רבה וריקודים", והוסיף, "לעזאזל, מה זוממים שם היהודים?". אחרי שעה ירד חזרה לכפר וחזר למפקדתו וסינן בתסכול לסגנו, "כל השבוע המטרנו על ראשם את מיטב פגזינו היקרים והם עוד רוקדים", וחזר ליצועו להרהר בגורלו. יומיים אחר כך, בתשעה בנובמבר לפנות ערב, התכונן יצחק שדה להתקפה המכרעת על מצודת עיראק סואידן, וקיווה כי בכיבושה יוכל להקהות במקצת את כישלון ההתקפה על תל עירני שעליה הוא פיקד שלושה שבועות קודם לכן. התכנון המדוקדק ושינוי הטקטיקה האירו לו פנים והמצודה נפלה לידי וכך נסתם הגולל על חטיבה ארבע המצרית שנלכדה עכשיו בכיס פלוגה ללא יכולת היחלצות. עוד

באותו הערב, יגאל אלון - מפקד החזית, קצין המבצעים שלו יצחק רבין וקצין המודיעין ירוחם כהן תכננו את המהלך הבא. אלון ביקש לחסוך דם ולפנות כוחות להמשך תוכניותיו - להסתער דרומה ולאגף את הצבא המצרי דרך סיני ולסלקו מאדמתנו. לצורך כך הוא ביקש, מקצין המודיעין הנאמן והפיקח שלו, לנסות ולהביא את מפקד חטיבה ארבע המצרית שלכודה בכיס לפגישה, כדי לשכנעו שאפסו סיכוייו ומוטב לו ולחייליו שימסרו את נשקם. ירוחם כהן לא בזבז זמן ולמחרת בעשר בבוקר ניצב ממזרח לתל, על כביש בית גוברין - אשקלון, התקין דגל לבן גבוה על הג'יפ שלו והתקדם בנסיעה איטית לכיוון הכוחות המצריים שבכפר עיראק אל מנשיה. ירוחם היה ממקימי המחלקה הערבית בפלמ"ח ופעל רבות מאחורי קווי האויב בסוריה ובלבנון ובעצמו הפעיל סוכני מודיעין רבים בתחבולות והיה יד ימינו המתוחכמת של יגאל אלון.

כשהתקרב למחסום החיילים המצרים, עצר וצעק "אני רוצה לדבר עם קצין מצרי". לאחר המתנה קצרה ראה שלוש דמויות שקראו לו להתקרב. הוא ניגש ללא היסוס לעברם ואמר שהוא מייצג את גנרל החזית שמעוניין להיפגש עם מפקד הכוח הלכוד בכיס. הבכיר מבין שלושת הקצינים, שהיה הגבוה והמרשים מביניהם, אמר שהדבר ייקח זמן, כי עליהם להעביר את בקשתו למפקדה בפלוג'ה ובינתיים הזמין אותו להצטרף אליהם לתה. הקצין הגבוה היה לא אחר מאשר גמאל עבד אל נאצר. במשך שלוש שעות דיברו בערבית על המצב ועל חייהם האישיים. ירוחם לכד את אמונו של נאצר שבירר לבקשתו והביא פרטים על גורלו של מפקד מצודת עירק סוידאן, שנפל בשבי בריא ושלם והיה ידידו של נאצר. לאחר שלוש שעות הגיעה תשובה חיובית וסוכם להיפגש למחרת בקיבוץ גת. ירוחם עזב את המקום ומיהר לגת לפגוש את מפקדה שלום פינצי, והם תכננו את המפגש לפרטיו. כמקום המפגש נבחר הבית הקרוב ביותר לשער הקיבוץ. מטבח הקיבוץ נתבקש להכין מיץ תפוזים ואת העוגות המפורסמות של החברות. בעשרים וארבע השעות שנשארו עד לפגישה ניקו וייפו אנשי גת את אזור הכניסה לקיבוץ וחסמו את שדה הראייה אל הקיבוץ על עמדותיו המבוצרות על ידי מכונות חקלאיות, סדינים וכל מה שעלה בידם להשיג. למחרת, בתאריך 11.11.1948, יום השנה השלושים לסיום מלחמת העולם הראשונה, בשעה שלוש אחר הצהריים, שלום פינצי אירח את יגאל אלון שהגיע מאובק כולו מסיור בדרום. למרות התנגדותו קיבל בהוראת שלום חולצת חאקי נקייה ממחסן הבגדים של הקיבוץ ועליה נתפרו בחופזה דרגותיו. ירוחם כהן יצא להביא את המשלחת המצרית ופגשם לא רחוק מהפנייה מצומת פלוג'ה - קרית גת ויחד עשו את דרכם בדרך העפר לכניסה הצפונית של גת. אחרי קבלת פנים חמימה וברכות התיישבו כל המפקדים סביב השולחן. סייד טהא, מפקד החטיבה הלכודה בכיס, למרות הברכות שקיבל מאלון על לחימת חייליו, נאלץ להשיב ריקם את ידיו של יגאל אלון שהיו מושטות להפסקת הלחימה ולשמירה על חיי אדם - רק בגלל הכבוד הערבי וחוסר סמכותו להחליט על כניעה; גם דוגמא שהביא יגאל אלון על הקצין הגרמני פאולוס מלנינגרד, שלא מילא אחר פקודתו של היטלר ונכנע והציל את צבאו, לא הואילא. לפני שנפרדו ביקש נאצר לדבר ושאל את יגאל אלון האם הסמל שעל מדיו הוא סמל הפלמ"ח. אלון החמיא לנאצר על בקיאותו ונאצר לחש למפקדיו: "לא פלא שנצחנו בקרב". העוגות המפורסמות של אופות גת ומיץ התפוזים הטרי שהוגשו בסוף הפגישה הפיגו בבת אחת את המתח ורק אז שם לב נאצר לסביבתו - דגלי מהפכת אוקטובר האדומים שהיו תלויים עדיין וקישטו את הקיבוץ וגם תמונתו של שמש העמים סטאלין הייתה תלויה על הקיר. הוא נזכר בקולות השירים והריקודים ששמע במרומי התל ולא הבין את פשרם. "הם חגגו את מהפכת אוקטובר בשבעה בנובמבר כמובן". בעודו מהרהר בדבר ועושה את דרכו עם מפקדו לג'יפ, שם לב לסדר ולניקיון מסביב ולא ראה זכר למלחמה המתחוללת בין

ההתיישבות היהודית לכוחותיו. הקצינים המצריים נפרדו לשלום בחמימות ובלחיצות-יד מירוחם כהן ושלום פינצי מארחיהם ועשו דרכם לשער הקיבוץ.

ביציאה מהקיבוץ עברו ליד הכלים החקלאים החדשים של גת ובגן הירק האטו את רכבם למול המראה הסוריאליסטי שנגלה לעיניהם: בחורות נקיות, לבושות לבן ובמכנסיים קצרים, עובדות בגן הירק כאילו סכנות החזית לא נוגעות למתיישבים היהודים שבונים פה את מולדתם. הדבר השפיע רבות על נאצר ובשובו למפקדתו ישב וכתב את כל רשמיו מהתיישבות גת ביומנו. ככל שעברו השעות והימים מהביקור בגת הלכה והתחדדה במוחו ההכרה שמנהיגיו הוליכו אותם שולל. אין הם נלחמים את מלחמתם, ואיביהם הם הבריטים שלכדו את מדינתם כבר מזמן ונמצאים בארצם מצרים ולא בפלסטין, שכן היהודים כבר השכילו לגרשם. נאצר, שהיה כבר ממורמר על הפיקוד הבכיר של צבאו ועל הנשק שסופק לו, הבין שהוא חייל במשחק של מעצמת-על שתמרנה את מדינתו ללחום במלחמה לא לה ובלביו התחיל לתכנן את השתלטותו על אדמת מולדתו ועל העולם הערבי בכללותו. כאן, על אדמת פלוג'ה ועיראק אל מנשיה, תכנן וטווה את קורי מהפכת הקצינים החופשיים ושלוש וחצי שנים אחרי הביקור בגת - ששינה את מחשבותיו - הם השתלטו על הגדולה במדינות אויבנו והפכו אותה למנהיגה של העולם הערבי ואותו למנהיגו. חלפו עברו השנים, הילדות בקיבוץ בשנות השבעים הייתה חלום שתמיד כיף לצלול לתוכו. אני משער שהיינו בני שמונה כשהלכנו, חבורה של ילדים מקבוצתי, עם אבי לירות ברובה אוויר; התמקמנו בדיר הישן, במקום שפעם עמדה בו קרוסלת החליבה של הכבשים שאינם כבר והקרוסלה מזה שנים מסובבת ילדים בגן השעשועים. ירינו על בקבוקים שפעם היו חזקים ולא נשברו ולכן חיפשנו מטרה חדשה ומעניינת לירי: מצאנו באחד החדרים של המבנה תמונה על בד יקר עם מסגרת עץ כבדה של אדם שנראה חשוב. אבא אישר לנו לשלוח את כדורי העופרת בדמותו של האיש בתמונה וניקבנו אותה בשמחה. השתוממו שהוא לא נתן לנו להביט בצידה השני כשרצינו לבדוק את הנזקים של כדורינו המדויקים. תמונה אחרת שאני זוכר מילדותי היא התמונה שהיתה תלויה בכניסה למרכז הלימודי בקצה המוסד הישן גת-גלאון. היתה זו תמונתו של שלום פינצי, שלא רצה להיות איש צבא ורק הנסיבות והרצון לעזור ליהודים באירופה הכבושה הביאו את ידו לאחוז בשלח ואחרי המלחמה הוא חזר בשמחה לעבד את אדמת קיבוץ גת. ב-29 ביולי 1954 הוא הקדים לסיים את חריש אדמתו ומיהר לחדרו להתכונן לנסיעה לקיבוץ מעגן, לטקס זיכרון לצנחן מיחידתו שנפל. אישתו זהבה, שחשה ברע באותו היום, ביקשה ממנו שלא ייסע ויישאר איתה. שלום התלבט קצרות ולצערה אמר לה שהוא מרגיש שחייב הוא לנסוע. הייתה זאת משימתו האחרונה. מטוס המוטס בידי טייס פוחז קיפח את חייו ואת חייהם של חבריו ואין מתאימות יותר מהמילים שמעטרות את האנדרטה לזכרם של נופלי קיבוץ גת "ולא לגיבורים המלחמה" כדי לתאר את דמותו. נאצר שב למולדתו וביולי 1952 הוציא את תוכניותיו לפועל והשתלט על מצרים עם חבריו הקצינים החופשיים, שאת רובם גייס בעודו נצור מול קיבוצנו בכיס פלוגה, ביניהם זכריה מוחי א-דין, שהיה ממתכנני המהפכה ותפישת השלטון ושימש כראש המודיעין הכללי וסגנו של נאצר במשך שנים; הוא עוטר על מבצע בו הוא וחברו, סאלח סאלם, חצו את המרחק מעזה לכיס הנצור עם אספקה על שישה חמורים לביל גשם וסערה, והגיעו לעירק אל מנשיה באפיסת כוחות וכמעט נתפסו על ידי כוחותינו וכך הפכו לגיבורים. נאצר, כפי שלמד בביקורו בגת ומיידו שהמשיך לפוגשו ירוחם כהן, זרק את האנגלים ממצרים והלאים מהם את תעלת סואץ, צעד שזיכה אותו במלחמתו השנייה נגדנו. לימים הקים את הרפובליקה הערבית המאוחדת והפך לנשיא מצרים וסוריה גם יחד, ואת חברו שנפצע איתו מול נגבה - עבד אל - חכים עאמר - מינה לרמטכ"ל ולמושל סוריה. נאצר מת מהתקף לב ב-1970 ועד היום הוא נחשב לגדול מנהיגי ערב בדורנו.

האגדה בגת מספרת שלאחר הביקור של מפקד כיס פלוג'ה ונאצר בגת, ומתוך ידידות וכבוד לקיבוצנו, שקט הקיבוץ לאחר שנה שלמה של מלחמה ואלפיים פגזים ומאה ועשרים פצצות מטוס ששלחו אויבנו על ראשינו ולא עוד. באותו היום, בחוף ימה של אשדוד, הבנתי את המחשבה שמאחורי התרגיל ששלום פינצי וירוחם כהן עשו למפקדת כיס פלוג'ה בקיבוצנו. הם גרמו להם לחשוב ובעקבות זאת להבין את חוסר התועלת בהפגזתנו ובמלחמתם על אדמתנו. קולות חגיגת מהפכת אוקטובר בלילה, הדגלים האדומים, המכונות החקלאיות המשוכללות והבנות היפות שעסוקות בשלהן כאילו המלחמה רחוקה מהן - חידדו להם את ההכרה בחוסר התוחלת. ואם גם בימינו מנהיגינו היו יודעים לנצל את חוסנו של עמנו, ובמקום שרשתות התקשורת ישדרו ללא הפסקה מורת רוח של אנשים מפוחדים מהפגזות אויבנו - היו שמים מצלמה אחת באותו היום בחופה של אשדוד ומראים את התנהגות התושבים ואויבנו היו אולי בעצמם חדלים בגלל חוסר התוחלת. כשנאצר וחיליו עזבו את אזורנו וחזרו למצרים עם פינוי כיס פלוג'ה, חזרו ילדי הקיבוץ מהצפון ומלאכת השיקום החלה. נטלו בה חלק אנשי גרעין החוצבים, שעברו לעין שמר בהפוגה השנייה במלחמה וחזרו עתה לגת, וביניהם צבי תורן. מכיוון שהיה צעיר, חזק וטרי, הוא נשלח על-ידי סדרן העבודה לעבודה הקשה ביותר בשיקום הקיבוץ - חפירת הבאר החדשה מצפון לקיבוץ. יום יום, בחורף הקשה של 1950, חפרו בבוא ובגשם ללא הפסקה וגם בשבעה בפברואר, כשכל המרחבים כוסו שלג, ירד הוא לבאר להמשיך לחפור. באותה השעה עשה מיודעינו ירוחם כהן את דרכו לפגוש ידיד ישן מתקופת המלחמה שהסתיימה שנה קודם לכן. הוא חצה את באר שבע המושלגת והמשיך עד שנעצר בנחל ניצנה שעלה על גדותיו ולא יכול היה להמשיך, חזר מאוכזב למפקדתו ותיאם עם ידידו להיפגש למחרת במחסום ארז. הוא התייצב בזמן שנקבע ופגש את ידידו שחצה את הגבול, לאחר שהסדירו שניהם את הדבר עם הדרגים הכי בכירים בממשלותיהם. ביחד הם עשו את הדרך בג'יפ לכפר הנטוש עיראק אל מנשיה ושם איתרו את קבר האחים של שמונים ושבעה חללי פלוג'ה ג' מגדוד 33 של חטיבת אלכסנדרוני, שנהרגו בקרב המר על כיבוש התל שנה לפני כן ונקברו על ידי החיילים המצרים בפאתי התל. נאצר פנה לירוחם וביקש לעלות לתל שעליו הגן במלחמה, כבקשה אחרונה לפני שהוא עוזב את ישראל. היה זה בשעות אחר הצהריים ובעודם עולים לתל שמע נאצר קול מוכר מכיוון התיישבות גת וסינן קללה בין שיניו "ועל מה הפעם חוגגים לעזאזל הגתניקים האלה?". ממרומי התל ראה ושמע את חגיגת הקיבוץ. גם צבי תורן חגג, הוא לא יצטרך עוד לחפור את אדמתו כי מים פרצו ממשאבת הבאר ואפשר עכשיו לגדל ולהפריח את השממה. כשגדלתי והשכלתי הבנתי, מי הייתה הדמות בתמונה הכבדה שירינו עליה באהבה. הייתה זאת תמונתו של סטאלין שאולי גם נאצר הביט בה במבוכה. בצידה השני, כנראה בגלל טיב הבה, צוירה בחורה עירומה. כך חולפת לה תהילת עולם, שמתגלגלת בזעיר אנפין בצויר של שמש העמים הנערץ שעיטר פעם את קיבוצנו, הורד אחר כבוד ושימש צייר מתחיל לתאוותיו והסתיים בילדים תמימים שיורים בדמותו של סטאלין לפני שעמדו על דעתם. וגם קיבוצנו, בלי יודעין ובחוכמתם של חבריו, שימש זירה להתרחשויות שהשפיעו רבות על כל מדינות המרחב ועל חיינו. תחקיר וכתובה: שביט לב - קיבוץ גת מבוסס על יומנו האישי של נאצר שבו הוא כתב כמעט בכל יום במלחמה ותיאר את שראו עיניו ומעשיו מולנו במלחמת השחרור; ועל כן, היומן נטול תעמולה נגדנו, כפי שהיינו רגילים לשמוע ממנו כשהיה מנהיג מדינות ערב שנים לאחר מכן, וכך אפשר גם להעריך את מחשבותיו האמיתיות. היומן היה גנוז בביתו במשך חמישים וחמש שנים.

הנצחת גוש עציון במרכז-שפירא

בישיבת אור-עציון, הממוקמת בכניסה למרכז-שפירא, שהוא הישוב המרכזי והגדול במועצה אזורית שפיר, קיימת הנצחה לגוש-עציון בתש"ח על הקיר בכניסה לבניין בית-המדרש. זהו ציור פסיפס המתאר ארבעה נרות על ארבע גבעות. במרכז התמונה מנורה ושמות ישובי גוש-עציון: כפר-עציון, משואות-יצחק, עין-צורים ורבדים. בצד שמאל של התמונה נראית חומת ירושלים ברקע, ובצד ימין - ענף-חומר צעיר זקוף, גדל מתוך גזע כרות. את התמונה תכנן (כנראה) אמן מהמפעל בהשראתו של חיים בר-ישע (שהיה המנהל הכללי של הישיבה), ומפעל הפסיפס של קבוץ אילון עשה אותו כאחת מהעבודות הראשונות. "הפסיפס עלה כ-10,000 לירות. הציור מבטא את ההתנחלות של גוש-עציון כהתיישבות הררית בין ירושלים וחברון, את הרוח שהפעימה את מתיישביו הדתיים, נפילתו של הגוש במלחמת השחרור ושיקום בניו-לוחמיו מחדש". (הצופה 3/11/1963). בתחרות על תמונת הפסיפס הוגשו 7 הצעות, אחת מהן על ידי חיים לוינוביץ [בן כפר-עציון] ואבנר בר - חמא, בהיותם תלמידי הישיבה בגיל 17. מחוץ לבניין תכנן חיים בר-ישע, מנהל הישיבה, סמל ובו כתוב למעלה באותיות מתכת מיוחדות "אור עציון", ומתחת לאותיות - הרים ושלהבת אש גבוהה. בהמשך נוספה כתובת "רואים את האור בך". בסמל מצוירת מסגרת שני לוחות-הברית, ובתוכה הכיתוב: אור - עציון. בבסיס הסמל נכתב: ע"ש קדושי גוש עציון הי"ד. הישיבה נוסדה בשנת תש"ך, 1960, בשם "נר עציון" (שם שנעלם בהמשך) במרכז החינוכי "אור-עציון", כישיבה - תיכונית-חקלאית בהנהגתו של הרב חיים בנימיני. הרב חיים הלוי בנימיני נולד בבודפשט בטבת תרפ"ג, 1922, שרד את השואה, עלה לארץ והתיישב לזמן מה בקבוצת יבנה. הצטרף להגנה וגורש לקפריסין (כאשר התחלף עם מעפיל בתעודת הזהות) שם לימד תורה. בהמשך הקים מערכת לימוד תורנית בברזיל. בהמשך חזר לארץ והתגורר במשואות-יצחק, כאשר קיבל את משרת הרבנות בהקמת הישיבה התיכונית. משרתו הופסקה לקראת חג הפסח בשנה השלישית, ואת מקומו תפס הרב משה פירר. הרב בנימיני חיזק את קשריו עם הרבי מלובביץ, וחזר לברזיל להמשיך בשליחותו. הוא הקים שם מערכת לימודי יהדות מפוארת. הישיבה הוקמה על-ידי המועצה האזורית שפיר, במרכז המועצה שנקרא בתחילה 'דגנים', ובהמשך מרכז-שפירא (על-שם השר משה חיים שפירא שנפצע בפגיעה בכנסת) ועמד בראשה משה מושקוביץ - "מושקו" [ממשואות-יצחק, במשך שנים רבות]. לדברי מושקו: "... היתה זאת מהפכה, כאשר רשות מקומית מקימה ישיבה תיכונית ברוח ערכי תורה ועבודה כחלק משירותי המועצה ומפעלה". "הרב חיים בנימיני, שניהל במשך 3 שנים הראשונות את הישיבה, נטה לכיוון החב"דניקי לכן הופסקה עבודתו באמצע השנה [תגובת מושקו מושקוביץ למאמר של מאיר רוט "למה מחקו אותי?"]. בתחילה שכנה הישיבה במבנה פח גדול. רק לאחר 3 שנים נבנה הבניין המרכזי.

בשנת תש"ך 1960, בתחילת הלימודים בישיבה, היו בה כ-40 תלמידים מהאזור הקרוב, והיתה מגמה שבני עין-צורים ומשואות-יצחק יבואו ללמוד בה את לימודי התיכון. המטרה החינוכית המוצהרת היתה: "לקשור את הנערים לאזור, לקבל השכלה מתאימה, לחזור לבתיהם ולהיהפך למושבניקים" (מעריב 30/10/1960) ישראל פישר היה תלמיד במחזור הראשון ומלמד בה עד היום: "אני זוכר תפילת 'קול-נדרי' הראשונה במבנה הפח, כאשר הרב בנימיני ניסה להתגבר על קולות הגשם החזק ללא הצלחה". במקומו של הרב בנימיני גוייס הרב חיים דרוקמן, בעקבות המלצה של רבו צבי-יהודה קוק, ומושקו לא היסס להציע לו את ניהול הישיבה: "לא הכרתיו לפני כן, אבל כבר בפגישה הראשונה התרשמתי מאופיו המיוחד היוצא מהכלל. מצאתי אצלו צניעות והחלטיות גם יחד". הרב דרוקמן התלבט בין המשך לימודי תורה ובין ההצעה. הוא התייעץ עם אנשים שונים ועם יעקב דרורי, איש ההנהלה

הארצית של בני עקיבא וחבר קבוץ סעד, אך ביקורו בעין-צורים הכריע את הכף. בפגישה עם חבריו מבני עקיבא בעבר, דיברו אלה על ליבו, על רצונם לשלוח את ילדיהם לישיבה האזורית. באלול תשכ"ג, בגיל 31, החל הרב דרוקמן לכהן כרב הישיבה. בתחילה גייס את מכריו להיות ר"מים: הרב יעקב פילבר, הרב אליעזר ולדמן והרב צבי טאו. התלמידים היו מיישובי-האזור: משואות-יצחק, שפיר, זרחיה, קרית-מלאכי, קרית-גת ואשקלון. מעין-צורים כמעט ולא הגיעו התלמידים, שבחרו ללמוד בתיכון הקיבוצי בקבוצת-יבנה. התלמידים מציינים את האוירה הפתוחה והמקרבת של הרב דרוקמן כלפיהם. הוא לא הלך עם חליפה ומגבעת כמנהג הרבנים, והכניס את רוח בני-עקיבא לסדר היום של הבחורים בהדרכת סניפים באזור ובשבתות-ארגון בישיבה. הרב שלום הורוביץ, שכיהן כמנהל התיכון 14 שנה, מצייין את גישתו הסלחנית והמקרבת של הרב דרוקמן לתלמידים שסרחו. הרב הקפיד על מפגש יומימי עם התלמידים, בתפילה ובחדר האוכל, כולל בשבתות עם משפחתו, וכן שעורים רבים במשך השבוע ובשבת. (לבנות ארץ, פרק: "אנו בונים ישיבה" עמ' 203 הנני, פרק: ראש הישיבה, עמ' 81-94). היום לומדים בישיבת אור-עציון כ-200 תלמידים. נפתחה מגמה "תורת-עציון" למצטיינים בלימודי גמרא ומתימטיקה מוגברים (עם המורה ישראל פישר). מוסדות החינוך שהרב חיים דרוקמן משמש רבם ונשיאם: הישיבה התיכונית "תורת עציון", "אור-מאופיר" (לפיתוח מנהיגות מהעדה האתיופית), ישיבה גבוהה-"הסדר" (החל מ-1977) ופנימייה צבאית לפיקוד (החל מ-1980, בניהולו של פנחס נעמן ז"ל, אביו של אדיר נעמן - ראש המועצה). 40 מהתלמידים הם אברכים, (חלקם לומדים לימודי רבנות) ומדרשת "אורות עציון" לבנות אחרי התיכון (בניצן); כמו-כן במכון להוצאת ספרים ועלונים. משפחות רבות מיוצאי מוסדות אור-עציון בונות את ביתן בשכונה החדשה "כרמי-הנדיב" בקרית-מלאכי. ישיבת "אור-עציון" על מוסדותיה ובוגריה, מהווה הנצחה משמעותית ליישובי גוש-עציון שחרבו ביום הקמת המדינה וקמו מחדש כשנה אחר-כך בבקעת שפיר והכרמל. השפעת הישיבה על האזור היא משמעותית, הודות לאישיותו ופועלו רב-השנים של הרב חיים דרוקמן.

יובל נבו - עין צורים

כפריר (כפר קטן), באר ודקל

על גדתו השמאלית של נחל בשור, דרומית לקיבוץ רעים, שכן בעבר כפר קטן בשם אָבוּ בִּקְרָה ("בעל הפרה") או אבוּ בִּכְרָה ("בעל הבְּכָרָה", נקבת הגמל); את שמו המדוייק איני יודע, כי הוא מופיע בכתובים רק באירועים הקשורים למלחמה העולמית הראשונה – ורק בתעתיק אנגלי. מתי נוסד לא ברור לי, אך הארכיאולוג דוד אלון ז"ל הודיע בעבר כי מצא באחד ממבני הכפר חֲרוֹטָת בערבית על אבן גדולה בזו הלשון: "מחמד סלמאן אל תראבין 1.2.1163", כלומר – אולי לראשונה עדות לנוכחות בדווים אוריינים ממטה הת'ראבין כבר בשנת 1750. הכפר כלל כ-10 מבני-אבן מגושי-כורכר וחלוקי-נחל מעורבים בלבני-בוץ במרווחים גדולים בין המבנים; תכנית רוב המבנים זהה למדי - שני חדרים צמודים, פתחיהם פונים למזרח וחסר בחזיתם: העתקה באבן של תכנית אוהל בדווי, שאולי מעידה מי היו תושבי הכפר. לכפר – שתי בארות בשני קצותיו (אולי עקב התפרסותו על שטח נרחב), שתייהן על גדת נחל בשור: הבאר שמדרומו נפגעה קשות וכיום נותרו ממנה רק שרידי בריכת האגירה הבנוייה אבן ובטון ומטוייחת היטב; בעצם, סיפורנו עוסק בבאר הצפונית ובפעילות סביבה. בשנים האחרונות עלתה מחדש ההתעניינות בבאר זו כתוצאה מהתערבות שני גופים (רשות הטבע והגנים ואוגדת עזה) שנרתמו לשקם את מבני-העל של הבאר – קמרון השאיבה ובריכת האגירה – שהחלו להיסדק ולהתערער עד כדי סכנת התמוטטות (מוביל המים, העשוי בטון, כבר התפרק בעבר). גם אחד מצמד הדקלים הענקיים כבר קרס (וכפי

שכתבתי כבר בעבר – דקלים ליד בארות שימשו כ"סמל מסחרי" למקור-מים המזמין עוברי - אורח באזורים צחיחים; בזכותם, ילדי קיבוץ רעים כינו את האתר "עיר התמרים"...).

באר אבו באכרה – מראה כללי הבאר הזאת היא אחת מעשרות בארות ששופצו, בתכנית רעיונית אחידה, בסביבת שנת ה-32 במאה הקודמת לרווחת הבדווים בצפון הנגב (וראו, לדוגמה, את באר רבובה!) ולטובת המשפץ (השלטון המנדטורי הבריטי) כדי להקל עליו במעקב אחרי תזוזותיהם של הנוודים; בחלק נכבד מן הבארות נותרו חרוטות על הטיח הלח הכוללות, לעיתים, פסוקים מהקוראן ובעיקר – וזה חשוב – שם הקבלן ותאריך ביצוע מבנה העל. על דופן בריכת האגירה של הבאר שלנו נותרה חרוטת (במצב מעורער למדי) ובה כתוב בערבית (במקורב): "מחמד אבו עמרה אל מעני {ממען בעבר הירדן?} בנה את הבאר הזאת בתאריך { – וכאן בא התאריך האסלאמי ואחריו הכללי} 20/11/1927".

מאחר וחיילי אוגדת עזה נוהגים לרוץ במסגרת הרענון שלהם מהמחנה לעבר המצפור שמעל מאגר נירים – עלה הרעיון לפתוח מסלול חינוכי מסודר, משולט ומוסבר בין המאגר לתל גמה. כאן עבר התיק לרשות הטבע והגנים, בשיתופי נוסחו שלטים לאורך המסלול ובשנת 2014 הופק צמד חוברות (אחת לרצים ואחת למדריך) עם הסברי-רקע לעוברים בשביל. והנה אנו מתחברים לסיפורה של הבאר: שלושה שבילים משתרגים סמוך לבאר – שביל אוגדת עזה שהוזכר לעיל, שביל "סינגל" ותיק לרוכבי אופניים המקביל לו והמשך "דרך הבשור" המחברת את "יער המילואים" עם תל גמה שנפרצה ונסללה על-ידי קק"ל לאחרונה. למעשה – ביקור בבאר הינו אחד משיאי הדרך – ולכן חובה היא לייצב אותה ולהבטיחה מפני התפרקות פתאומית, חס וחלילה; לאחרונה הושגו לכך תקציבים מתאימים מ"קרן דוכיפת", המשותפת למשרד הביטחון ולרשות הטבע והגנים, והעבודות יצאו לדרך. קודם לכל עמלים על חיזוק המבנים – בעיקר ייצוב בסיס הקימרון, החלפת אבני-בנייה מעורעות ומתיחת - קירות לסגירת סדקי-אורך. לאחר מכן, יעבדו על חיזוק ושיפוץ בריכת האגירה (שבה נאספים מי הבאר באיטיות, עקב ההספקה הצנועה של מערכת האנטיליה המעלה את המים), בשלבים המתקדמים של העבודות תותקן דרך-גישה (וחניון צנוע) מ"דרך הבשור" אל הבאר, תשוחזר אמת המים שבין הבאר לבריכה, יינטע דקל גבוה במקום זה שקרס, יתכן שהאנטיליה תשוחזר ואולי גם תתבצע חפירה ארכיאולוגית קצרה לבירור אופי שרידי הבנייה המבצבצים מהקרקע שבין הבאר לבריכת האגירה. נצטרך גם לבדוק אפשרות לשימור הכתובת ולמציאת דרך נאותה להצגתה לציבור המטיילים. כל הכבוד והיקר לחיילי וחיילות אוגדת עזה שמשקיעים מכוחם ומזמנם היקר בעזרה לפרוייקט: תבורכנה ידיכם!

מתוך הבלוג של דן גזית - קיבוץ גבולות

מנהל תחום שימור פיזי במועצה לשימור אתרים

ארנון חפץ - דור שלישי במושבה כנרת. לפני כ-12 שנים באפריל 2008, הצטרפתי לתחום השימור במועצה לשימור אתרים, כמנהל קבוצות השימור. ההתחלה הייתה בחצי משרה, כאשר העסק שאותו הקמתי (חפץ ארנון גידור ובנייה -17 שנים קודם לכן) המשיך לפעול, אולם לאחר כמספר חודשים הבנו, אני ומנהלי המועצה, שצריך לקבל החלטה – או לכאן או לכאן. ההחלטה המשותפת הייתה שאעבור למשרה מלאה: ארכז את קבוצות השימור והפרוייקטים הקבלניים בצפון. לאחר כ-5 שנים חלה קפיצה משמעותית מאוד בהיקפי הפרוייקטים בכל הארץ והתבקשתי על-ידי המנכ"ל החדש עמרי שלמון לקחת על עצמי את הניהול הכולל של הביצוע בכל הארץ. הביצוע כולל: בקרה ופיקוח על הביצוע הקבלני על כל

היקפו, שימור, פיתוח, בנייה, חשבונות, תיקי תחזוקה בסיום העבודה וכמובן - המשך ניהול קבוצות השימור שלנו והנגרייה - אליהם נגיע בהמשך. מלבד הנזכר לעיל, אני מייעץ בתחום השימור למנהלי המחוזות, למתכננים ולגופים ומתכננים שאינם שייכים למועצה ובנוסף מבצע אומדני פרויקטים בטרם ההחלטה לתחילת הפרויקט, בשלב התכנון. בנוסף, אני תומך בתחזוקת האתרים שמפעילה המועצה (9 במספר) בעזרת הידע הנרכש ועובדי השימור. בשנים האחרונות נפלה בידי הזכות לנהל ישירות פרויקטים אחדים של מרכזי מבקרים – מוזיאון הרעות, האוניה בעתלית, מרכז המבקרים בפקיעין, חצר כנרת, נהלל, שדה בוקר, חצרים ועוד.. המועצה לשימור משקיעה את עיקר כספה בתכנון ובביצוע שימור. בימים רגילים, ללא קורונה, מתבצעים במקביל כ-20 פרויקטים בממוצע. הרעיון המרכזי שלנו הוא הפרדה בין התכנון לביצוע, כדי לנסות לשמור על שני דברים עיקריים:

- עצמאות מחשבתית למבצעים.
- קיום הפרדה בין התכנון, הביצוע והפיקוח.

בכל אתר שימורי או מרכז מבקרים, לאחר גמר התכנון, מתבצע מרכז (פנימי) שאליו אנו מזמינים, למתן הצעות קבלנים שעוסקים בתחום והצעותיהם נבחנות בוועדת מחירים שבה אני חבר. לאחר סגירת המעגל התקציבי יוצאים לדרך ומשם אני לוקח אחריות, לפעמים באמצעות פיקוח חיצוני ולפעמים בפיקוח ישיר שלי, הכל בהתאם לגודל ומורכבות הפרויקט.

קבוצות השימור הן פרויקט מעניין וחשוב, שנרקם אי-אז בתחילת שנות התשעים (1991), בעת העלייה הגדולה מברית המועצות, אז חברו מספר משרדים – העלייה, העבודה והמועצה לשימור ונקלטו קרוב ל-50 עובדים שעברו הכשרה על-ידי המהנדס לב מנדלבלט ז"ל, שגם הוא היה עולה חדש. ההכשרה כללה לימודי שימור מעשיים ולימודים עיוניים בתחום התכנון במשך כשנה. לאחר מכן, חלק מהאנשים הפכו למתכננים הראשונים של המועצה וחלקם הפכו לקבוצות שימור. בתחילת הדרך פעלו חמש קבוצות, כולן צפוניות. במשך השנים האנשים התבגרו ועזבו וחלקם אף מצאו דברים אחרים לעסוק בהם בארץ. היום לא נשאר אף אחד מהמחזור הראשון והאחרונים יצאו לגמלאות לפני כ-4 שנים.

בימים אלה אנחנו מפעילים 3 קבוצות שימור ולפני כ-4 שנים קלטנו משמר, בוגר קורס שימור, עדי לבנה - כאחראי על פעולות היום-יום של הקבוצות, בדגש על תחום השימור עצמו. וכך יש לנו את צוות עדי, צוות וולרי וצוות עבדלרחים - קבוצת שימור צ'רקסית מכפר קמא. לכל קבוצה כזו יש טנדר/רכב מסחרי צמוד, עם כל כלי העבודה הנדרשים, כולל ציוד בטיחות. הקבוצות עוברות הכשרות בנושא בטיחות ובנושאים מקצועיים על-פי הנדרש ומצויות בכשרות מקצועית גבוהה מאוד. המרכז הלוגיסטי של הקבוצות נמצא באתר חצר כנרת. מלבד זאת, יש לנו קבוצת נגרים עם נגרייה בנצרת עלית. הנגרייה מבצעת עבודת שימור ושחזור ברמה מקצועית גבוהה מאוד. נאחל למחוז ולכולנו בריאות שלמה חזרה לשגרה במהרה והמשך עשייה ענפה!

ארנון חפץ מנהל תחום שימור פיזי